

KAIP SUPRASTI JUDĖJO-KRIKŠČIONIŲ DVASINIUS SIMBOLIUS

Džozefas KEMPBELAS

■ Krikščionybė, kaip mums žinoma, tai viena iš trijų pasaulinių religijų. Pirmoji yra budizmas, prasidėjęs VI a. pr. Kr. pabaigoje ar V pradžioje. Priimta manyti Budą gyvenus maždaug nuo 563 ligi 483 m. pr. Kr. Pirmasis užrašytas mitas apie Budą aptinkamas Pali kanone, sudarytame apie 80 m. pr. Kr. Ceilone, taigi maždaug penki šimtai metų po ir apie penkis šimtus mylių nuo įvykių laiko ir vietos. Nepanašu, kad tai būtų labai tikslī biografija, bent jau ne tokia, kokia patenkintų šiuolaikinį biografą.

Su Kristumi prasidėjo antroji iš pasaulinių religijų. Jo gyvenimas datuojamas maždaug tarp 7 m. pr. Kr. ir 30 m. po Kr. Aš renkuosi 7 m. pr. Kr., nes tuomet pasirodė su Jo gimimu siejama „žvaigždė“ – Jupiterio ir Saturno konjunkcija. Saturnas – Izraelio „žvaigždė“, pagal kurią romėnai pavadino šeštadienį (lo. *dies Saturni*, iš čia angl. *Saturday* ir kt.). O Jupiteris – karališkoji „žvaigždė“. Jų konjunkcija Žuvų ženkle (*Pisces*), ypač ryški buvusi 7 m. pr. Kr. gegužės 29 d., ir bus toji „žvaigždė“, apie kurią kalbama Trijų Karalių padavime. Vis dėlto nėra jokio pagrindo tikėti tiksliomis datomis – nei Kristaus gimimo, nei Trijų Karalių apsilankymo, nei jokių kitų tariamai istorinių įvykių.

Trečioji pasaulinė religija yra islamas, kurio pradžia siejama su hidžra (Muhamedo persikėlimu iš Mekos į Mediną) 622 m.

Šias tris pasaulines religijas, palyginti su kitomis, kurias galima pavadinti etninėmis religijomis, tarpusavyje sieja tai, kad visos jos yra išpažinimo, arba *credo*, religijos. Jos remiasi tikėjimu ir tikėjimo išpažinimu. O štai hindu, judėju ar šintoistu tampama ne išpažinimo tikėjimą, o iš prigimties. Tai dvi visiškai skirtingos religijų rūšys: pirmoji – išpažinimo religijos, antroji – etninės religijos.

Kaip tik dėl tokio krikščionybės pobūdžio, neturinčio nieko bendra su etnine kilme, Išgelbėtojo gimimas tapo susietas su Nekalto prasidėjimo motyvu. Tai anaip tol nereiškia, kad Jėzaus gimimą iš nekaltos mergelės reikia suprasti pažodžiui, kaip ir Jo vaikščiojimą vandens paviršiumi ar skraidymą oru. Mitinio išgelbėtojo biografijos vaizdiniais perteikiama mokymo esmė. Herojaus išgelbėtojo asmeniui ji priskiriama taip pat, kaip

visiems išskiliems asmenims priskiriamos legendos. Pavyzdžiui, Abraomui Linkolnui (Abraham Lincoln), garsėjusiam kaip nepralenkiamas anekdotų pasakotojas. Tėpraėjus vos dviem ar trimis dešimtmečiams po jo mirties, kas tik žinojo kokį šaunų anekdotą, priskirdavo jį Abui Linkolnui. Panašiai nutiko daugybei padavimų apie Džordžo Vašingtono (George Washington) sąžiningumą. Pagarsėjęs jo dorumas pritraukė juos kaip magnetas geležies drožles. Išskirtines ypatybes liudijantys padavimai susitelkia apie iškilų žmogų kaip debesis, ir jų istorinis tikrumas visai nėra svarbus.

Žmogus, išsiskiriantis tam tikromis būdo savybėmis bei kitiems daroma įtaka, yra tarsi magnetas, sutraukiantis nuolatos ore sklandančius mitinius vaizdinius. Jam priskiriami mitiniai vaizdiniai įvairiais deriniais ima spiestis aplink jį, atitinkamai nušviesdami jo būdą ir jo mokymą. Tad Išgelbėtojo biografija savaime byloja apie jo mokymą. Tačiau toje terpėje, kurioje skleidžiasi visi žmonijos pasakojimai, esama ir tam tikro pamatinio mito apie išgelbėtoją. Jo griebiamasi visais atitinkamais atvejais. Jį galime atpažinti tiek Budos, tiek Kristaus gyvenimuose, kurių pagrindiniai motyvai stulbinamai panašūs. Indijoje dar žinoma kita išgelbėtojų tradicija – džainų. Čia esama dvidešimt keturių pasaulio išgelbėtojų (*tītankā*), arba tiltadarių (*tīrthankara*) – tilto į Aną krantą darytojų. Jų biografijos irgi turi tų pačių išgelbėtojo mito elementų kaip Budos ir Kristaus. Tad ir panagrinėkime kai kuriuos iš šių visuotinai atpažįstamų motyvų.

NEKALTAS PRASIDĖJIMAS

Pirmasis motyvas tebus Nekaltas prasidėjimas. Šis mitas iškyla ne tik didžiausiųjų, bet ir daugelio mažiau svarbių veikėjų gyvenimuose. Graikų dievai susilaukia sūnų su nimfomis, o kadangi abu tėvai tokiu atveju – dieviškos būtybės, jų vaikai išties yra nekaltai pradėti. Legendose kartais vaikas stebuklingai gimsta tėvui mirus. Keltų tradicijoje esama daugybės pasakojimų apie karį ar herojų, kuris prieš išeidamas į mūšį pradeda sūnų. Herojus žūsta, tad sūnus gimsta be tėvo, ir dėl to taip pat laikomas nekaltai pradėtu. Amerikos

indėnams būdingi pasakojimai apie merginą, pastojusią nuo saulės spindulių. Paaugęs berniukas klausia: „Kas yra mano tėvas? Kur yra mano tėvas?“ O motina sako: „Nežinau, tu jo nerasi. Tai Saulė.“ Vis dėlto berniukas išsirengia ieškoti savo tėvo. Šis nežinomo tėvo ieškojimas, arba tėvoieškos motyvas, yra labai glaudžiai susijęs su Nekaltu prasidėjimu.

Džeimsas Džoizas (James Joyce) labai įdomiai prisilietė prie šios temos „Ulise“. Stefanus Dedalas (Stephen Dedalus) ieško savo dvasinio tėvo. Savo žemiškąjį tėvą jis žino – jam reikia rasti dvasinį tėvą. Iš ko jis paveldėjo savo būdą? Kas yra tasai būties pagrindas ar šaltinis, į kurį galėtų atsiremti jo sąmoningasis „aš“? Toks dvasinis tėvas anaip tol nebūtinai turi sutapti su kūniškuoju.

Esama ištisos mitologinės tradicijos apie dvasinį tėvą ir jo ieškantį sūnų. Nebūtinai turimas omenyje Nekaltas prasidėjimas kūniška prasme. Budos gimimas, griežtai kalbant, nėra nekaltas, nors karalienė Maja dažnai pavadinama nekalta. Be to, Buda esą gimęs iš motinos šono, o tai vėlgi nuoroda ne į kūnišką, o į dvasinį gimimą. Nekaltas gimimas, kaip aš dažnai pabrėžiu, – tai dvasinis, vidinis gimimas, gimimas širdyje. Jaunuoliai šitaip gimdavo brandos ritualuose: mirdavo berniukai, ir atgimdavo jauni vyrai. Mūsų tradicijoje esama tendencijos viską konkretizuoti, tad ir Nekaltas prasidėjimas yra tapęs problema daugeliu atžvilgių, tarp jų – biologiniu. Ar nekalta mergelė gali pagimdyti vaiką? O jeigu negali, tai Jėzus, vadinasi, nebuvo pagimdytas nekaltos mergelės. Katalikų bažnyčia pabrėžia istorinį, fizinį Nekaltojo prasidėjimo pobūdį ir teigia, netgi pavertė tai tikėjimo dogma, esą ir pagimdžiusi Jėzų Marija vėl atgavo nekaltybę.

O Indijoje apie tokius dalykus pasakoja daugybė padavimų. Antai sakoma, kad nekaltos mergelės buvęs pagimdytas didis šventasis Vjasa, vadinamas šio krašto Homeru, nors ištis vertas kur kas daugiau. Tik tai būta ne šiaip sau mergelės – ji pati, pasak padavimo, nepaprastomis aplinkybėmis buvo gimusi iš žuvies. (Pažymėtina, kad nekaltos mergelės pagimdytasis Kristus irgi siejamas su žuvies vaizdiniu.)

Atvejis perdėm indiškas. Kai Vjasos senelis Vasus vedė, kai kurie iš atvykusių į vestuves giminaičių pakvietė jį vestuvių naktį pamedžioti. Indijoje vestuvių naktį nesusieiti su žmona, jeigu tąsyk ji pasiruošusi pastoti, – nuodėmė. Jie per klaidą pamanė, kad jai vos baigėsi mėnesinės. Šiaip ar taip, tą naktį, kai jam labiausiai derėjo būti su savo žmona, giminaičiai pakvietė jį pamedžioti, ir jis, laikydamas savo pareigą, savo *dharma*

dorai atlikti visa, ko prašo giminaičiai, sutiko. Būnant tarp žydinčių medžių, apsuptam nepaprasto grožio gamtos, Vasui šovė į galvą erotiška mintis, ir jis patyrė orgazmą, šiaip ne taip spėjęs sugriebti jį lapu. Tą lapą jis įdavė paukščiui, kad parneštų jo žmonai ir ji nuo jo pastotų, tačiau paukštį pakeičiui užpuolė vanagas, ir nelygstamoji brangenybė nukrito į upę Gangą, kur ją prarijo žuvis (patelė) ir nedelsiant pastojė. Žuvį pagavo žvejas, o kai išskrodė, viduje rado mergaitę.

Ji užaugo labai graži mergina, tik gerokai trenkė žuvimi, todėl tapo praminta Žuviakvape. Ją pagavęs žvejas įdarbino Žuviakvapę keltininke, kiloti žmones per upę. Visas šis pasakojimas, žinoma, simboliškas. Taigi mergelė Žuviakvape kilo žmones pirmyn ir atgal per upę. Kartą vieną didį jogą, įsėdusį valtį, užvaldė geismas, ir vidury Gangos tasai pasiūlė jai pasimylėti. Ji droviai atsisakė: „Žmonės nuo kranto stebi mus.“ Tačiau jogas neatlyžo: „Nieko tokio, aš užleisiu miglą.“ Juos apsupo migla, bet mergina nepasidavė: „Be to, aš esu nekalta – bus negerai. Mano tėvui tai labai nepatiks.“ O tasai atkirto: „Nagi, aš esu jogas, aš galiu sugrąžinti prarastą nekaltybę. Tai nesunku.“

Jiedu pasimylėjo, ir ji tęsė savo darbą. Atėjęs laikui gimdyti, ji nusiyė į vieną iš upės salelių ir ten pagimdė berniuką – būsimą šventąjį Vjasą. Vos gimęs, kūdikis tarė: „Kai tau manęs prireiks, mama, tik pagalvok apie mane, ir aš atsirasiu.“ Ir nužingsniavo į mišką.

Toliau pasakojamos visokios ištikusios negandos, iš kurių ją kaskart išgelbsti lemiamą akimirką pasirodęs Vjasa. Betgi svarbiausia, kad pati tema – gimimas iš nekaltos mergelės, stebuklingu būdu apvaisintos jogo ar kokio šventojo, – sena ir gerai pažįstama. Ji itin ryški ir Kristaus legendoje. Tai mitas apie iškilaus dvasinio veikėjo gimimą, neturintis nieko bendra su biologija. Ir tai niekaip nesumenkina jo religinės reikšmės, o ją tik pabrėžia. Tai tikroji metaforos konotacija. Priešingai: kaip tik apribota denotatu ji kelia daugiau klausimų nei religinės pagarbos.

OLA

Gimimo oloje motyvas irgi labai senas. Pirmiausia jis syja su žiemos saulėgrįža, kai saulė yra nukeliavusi toliausiai į šalį nuo pasvirusios žemės ir atsidūrusi žemiausiame bedugnės taške. Tai šviesos dievo Mitros gimtadienis. Jis gimė – nepamirškime, kad jo motina yra Žemė, – rankeje laikydamas išskeltą iš uolos akmeninį ginklą.

Pirmuosius tris amžius po Kristaus Mitra buvo pagrindinis krikščionybės varžovas. Kristaus gimimo diena gruodžio dvidešimt penktąją, anuometę saulėgrįžos dieną, nustatyta kaip tik siekiant nurungti šviesos viešpatį Mitrą. Kada iš tikrųjų gimė Kristus, nėra žinoma. Gruodžio dvidešimt penktoji buvo pasirinkta mitologiniais, ne istoriniais, sumetimais.

Ola visuomet buvo iniciacijos – naujos šviesos gimimo vieta. Iš čia ir toks vaizdinys kaip širdies ola – tamsus širdies nuošalis, kuriame pirmiausia sušvinta dieviškoji šviesa. Pirmasis šviesos pasirodymas pasaulio pradžioje, pirmųjų chaoso bedugnėje – tas pats vaizdinys. Tad jis žadina galias sąsajas.

Kristaus gimimo sceną paprastai gaubia švelnūs jausmai. Pirmieji šios scenos raižiniai aptinkami ant II ir III amžiaus sarkofagų. Viename iš ankstyviausiųjų pavaizduotas kūdikis prakartėlėje, apsuptas asilo, jaučio ir Trijų Karalių. Pradžioje Kristaus gimimas ir Trijų Karalių apsilaikymas sutapo. Tuomet Trys Karaliai vaizduoti su kepurėmis, iš dalies primenančiomis Prancūzijos Didžiosios revoliucijos metu dėvėtas raudonas kepuraites, – nes tokia buvo Mitros kepurė. Jie dar vadinami Trimis Išminčiais arba Magais – nes tai buvo viešpaties Mitros žyniai. Asilas tuomet simbolizavo Setą, o jautis – Osirį. Prisiminkime Egipto dievų Seto ir Osirio tarpusavio nesantaiką, atvedusią prie to, kad Setas nužudė savo brolių Osirį.

Čia kaip tik matome Seto ir Osirio gyvūnus, sutaikytus kūdikėlio Kristaus. Šios dvi galios, šviesa ir tamsa, jame suvienytos. Jos kvėpia į jį savo dvasią, kaip andai savo dvasią kvėpė Dievas. Tuo būdu senieji herojai perduoda savo galią jaunėliui, ir aplink naująjį Karalių spiečiasi Mitrai atstovaujantys magai – Trys Karaliai. Šis Kalėdų paveikslėlis teigia senuosius išgelbėtojus – Osirį su broliu Setu ir Mitrą – pripažįstant Kristų tuo, kas Jis yra.

Šiame atvaizde, viename iš ankstyviausių, jau matyti katalikiškoji nuostata, esą senieji mitai išpranašavo ir parengė naująjį. II bei III amžiuje dėl šios scenelės niekas nebūtų suklydęs, ji negalėjo reikšti nieko kita.

Aleksandrijoje Osirio ir Seto kultas tuomet dar buvo pačiame žydėjime. Ankstyviausias iš žinomų Nukryžiuotojo atvaizdų, aptiktas ant berniukų mokyklos sienos Romoje, kaip tik II ar III amžiaus. Jame pavaizduotas nukryžiuotas vyras asilo galva. Priešas skelbia: „Jonukas (ar panašiai) garbina šį dievą“. Kaip matyti, mokykloje būta berniuko krikščionio, o jo draugeliai jį šitaip pašiepė bei erzino.

Egipte aptiktas to paties laikotarpio nukryžiuoto Seto atvaizdas. Setas nužudė Osirį, ir Osirio sūnus Horas stoji į nuožmią kovą prieš Setą. Setas čia pavaizduotas ne visai nukryžiuotas, bet veikiau supančiotomis už nugaros rankomis pririštas prie vergų stulpo, suklupeš ir subadytas peiliais. O priešais stovi Horas drauge su savo keturiais sūnumis, jį kaip tik ir subadęs. Setui už nugaros veidu į Horą stovi Osiris, o už Osirio – jautis. Setas pavaizduotas asilo galva. Čia vėlgi matome to paties laikotarpio asilą ir jautį, susietus su Setu ir Osiriu. Negana to, žydų tradicijoje vienas iš gyvūnų, sietų su Jahve, irgi buvo asilas. Jis taip pat siejamas su Saturnu – Izraelio planeta. Nukryžiuotą paveikslėlis ir jo dėmenys – asilas bei jautis – seka tą patį pasakojimą.

KŪDIKĖLIS

Taigi turime pasakojimą apie nepaprasto vaiko gimimą, pavaizduotą iškalbingoje aplinkoje. Pagnarinėkime jį ir kitais atžvilgiais. Kad užteigtų namuose neatsirado laisvo kambario – irgi sena istorija. Kūdikis tremtyje reiškia, kad naujasis pasaulis prasideda už senojo ribų.

Dar vienas svarbus išgelbėtojo gimimą lydintis motyvas – kūdikių žudynės. Bene ryškiausia paralelė aptinkama pasakojime apie Krišnos gimimą. Pasaulį užvaldė galingas, žiaurus tironas – karalius Kansa. Jis turėjo dukterėčią ir vienąsyk išgirdo pranašystę būsiąs nužudytas savo dukterėčios sūnaus. Tad prie jos rūmų jis pastatė sargybą ir ją su vyru įkalino. Sutuoktiniai susilaukė daug vaikų, bet visus juos vos gimusius nužudė Kansa. Galiausiai gimė Krišna, ir Vasudeva, jo tėvas, nakčia slapta išnešė jį, pernešė per upę ir padėjo į guolį moteriai, kuri ką tik buvo pagimdžiusi mergaitę. O mergaitę jis vogčia parnešė namo ir įdavė žmonai. Vos pasigirdus mergaitės verksmui, įsiveržė tironas, pagriebė ją ir tēškė į uolą. Tačiau užuot ištiškusi, ji staiga pakilo į orą ir išaugo į milžinišką pavidalą – aštuoniarankę deivę Mahamają, kuri nusikvatojo iš Kansos ir ištirpo ore. O tasai įsiuto ir išleido įsakymą, kad visi berniukai iki metų ar dvejų amžiaus turi būti nužudyti. Štai jums kūdikių žudynės.

Pasakojimo esmė – karalius tironas, Kaulo Senis, baisusis Gnaužtas, palaikantis *status quo*. Jis išreiškia įsivyravusį *ego*, atsisakantį nusileisti ir užleisti vietą naujam pradui, kuris ateina panaikinti sena ir pradėti nauja. Tironas turi būti užmuštas. Galiausiai jį ir įveikia tremtyje užaugęs herojus. Su visais šiais dėmenimis jau buvo-

me susidūrę: tremtinys vaikas, užaugintas įtėvių ir persekiojamas karalius tirono, kuris galiausiai sugrįžta ir jį pergali, panaikina jo valdžią ir taip atneša pasauliui naują gyvenimą.

Istorija apie kūdikių žudynes, priklausanti vaikystės motyvams, turi visus tris dėmenis: karalių tironą, pabėgimą nuo jo persekiojimo ir jį įveiksiantį naująjį išgelbėtoją. Mitologams ši pasaka perdėm pažįstama. Kaip ir Kristaus atveju, ji visuomet pasakoja apie naująjį Karalių, gimusį kažkur kitur, už viešpataujančios galios valdų, kuris galų gale ją nuvers.

PABĖGIMAS Į EGIPTĄ

Toliau – pabėgimas į Egiptą, kuriame Marija su Juozapu atlieką įtėvių vaidmenį. Čia ir asiliukas, kuriuo motina su Kristumi joja Egiptan. Šioje legendoje įdomiai atsikartoja žydų tautos istorija. Kadangi žydai yra išėję iš Egipto, tai ir Jėzus ketina pareiti iš Egipto. Paskui jis dar keturiasdešimčiai dienų pasitrauks į dykumą, taip mikrokosmo lygmeniu vėlgi kartodamas žydų tautos istoriją. Iki Pauliaus krikščionybė laikyta vien bandymu atnaujinti judaizmą ir visai nebuvo skirta „pagonims“.

VAIKAS MOKYTOJAS

Būsimieji herojai tokiose legendose paprastai dar atlieka didžiuosius kūdikystės žygdarbius, antai, Heraklis tebegulėdamas lopšyje žudo gyvates. Vienas už kitą didesniais žygdarbiais, pranašaujančiais ir nužymintais būsimąjo gyvenimo darbus, pasižymi kiti herojai. Kadangi Kristui lemta tapti pasaulio mokytoju bei dvasiniu vadovu, jo kūdikystės žygdarbis atitinkamas: jis šventykloje pamoko išminčius, kai progą tam suteikė Jeruzalėn per Velykas išvykę tėvai. Kiekvienas manė, kad kūdikėlis Jėzus su kuo nors kitu, o jis tuo metu šventykloje mokė išminčius. Juozapas su Marija labai susirūpino: kurgi Jėzukas? Tai aiškus kūdikio-herojaus žygdarbis. Išminčiai šventykloje pripažįsta Jėzų Išgelbėtoju. Netrukus po to eina scenelė su *nunc dimittis*: „Dabar gali, Valdove, kaip buvai žadėjęs, leisti savo tarnui ramiai iškeliauti, nes mano akys išvydo Tavo išgelbėjimą...“ [Lk 2, 29–30]¹.

Budos gyvenime irgi esama kūdikio žygdarbių, ir labai stipraus psichologinio užtaiso, ne menkesnio nei pasakojime apie Jėzaus vaikystę. Bu-

dos legendoje ateina jogas ir, pamatęs ant būsimąjo Budos rankų bei kūno trisdešimt du ženklus, taria: „Tu būsi arba viso pasaulio karalius, arba viso pasaulio mokytojas.“ Kaip ir Jėzaus atveju, čia irgi kalbama apie karalių ir pasaulio išgelbėtoją. Budos tėvas buvo karalius, tad nenorėjo, kad berniukas taptų mokytoju. Jis sukūrė jam saugią aplinką su mielomis merginomis pasismaginimui ir be jokių nemalonių trikdžių. Bet kartą nepatyręs jaunuolis išvydo lavoną ir pradėjo suprasti pasaulio rūpesčius. Jis buvo sukrėstas ir turėjo kažkaip su tuo susigyventi, susitaikyti. Apie Kristų nieko tokio nepasakojama. Po kurio laiko Buda dar sutiko jogą ir pagalvojo: „Štai žmogus, besivaduojantis iš visų rūpesčių.“ Ir paliko namus.

Kaip Buda, palikęs namus, keliauja pas didžiausius ano meto mokytojus, kvočia juos ir galiausiai juos pranoksta, taip Kristus eina pas didžiausią jo laikų mokytoją Joną Krikštytoją, priima jo krikštą, yra jo išventinamas ir galiausiai jį pranoksta.

O kas gi yra Jonas Krikštytojas? Dabar iš Negyvosios jūros rankraščių jau žinome apie ypatingą judaizmo istorijos laikotarpį II amžiuje pr. Kr., kai vyko Makabėjų sukilimas. Į sinkretizmą linkusiems graikams (jie nuolat tapatino tą dievą su anuo ir t. t.) pavyko suvienyti ir suderinti Artimųjų Rytų religijas. Įvyko Rytų ir Vakarų jungtuvės, ir Antiochui beliko pasistengti prie graikiškosios priderinti žydų tradiciją. Tarp žydų tame amžiuje būta tiek stipraus judėjimo už helėnizaciją, tiek visokeriopos reakcijos už senųjų tradicijų laikymąsi. Pagrindinė reakcija kilo iš filistiniečių. Sadukėjai kur kas labiau buvo linkę helėnizuotis, kaip ir žydų valdantieji.

Antiochas ketino žydus helėnizuoti galutinai. Tačiau pareigūnas, jo pasiūstas įrengti šventykloje klasikinį graikišką aukurą, su visa sargyba buvo nužudytas, ir prasidėjo liaudies sukilimas. Istorija žinoma: valdžia ėjo iš brolio broliui, kol galiausiai, pažeidžiant žydų principus, atiteko nebe Dovydo namų atstovui. Negana to, šis prisiėmė sau dar ir žynio pareigas, taip dar kartą pažeisdamas įstatymą. Tuo metu Aleksandrijos pasaulis ėmė eizėti, rytuose kilo Persija, į sceną įžengė Roma. Judas Makabėjas žydų bendruomenėje įvedė griežtą tvarką, prieš kurią kilo kruvini maištai, lydimi egzodo iš Jeruzalės. Manoma, jog kaip tik tuo metu, apie 110 m. pr. Kr., Negyvosios jūros pakrantėje ir bus įsikūrusi Kumrano sekta, nes datos atitinka. Šiaip ar taip, susidariusi padėtis buvo panaši į tokią, kokią piešė pranašystės apie pasaulio pabaigą: tauta kėlė reikalavimus kunigams, į kuriuos jie nepajėgė atsiliepti, kėlė

1 Visi intarpai laužtiniuose skliaustuose ir išnašos – vertėjo.

reikalavimus valdovams, į kuriuos šie irgi nepajėgė atsiliepti, o aplink siautėjo karai ir suirutė, lydima bjauriausių nežmoniškumų. Sukilo stiprus apokaliptinis judėjimas, skelbiantis pasaulio pabaigą priartėjus ir netrukus stosiant paskutinįją dieną, kai pasaulis bus sunaikintas ir išliks tik skautieji ir teisieji. Tokiomis aplinkybėmis susikūrė esenų bendruomenė, kurios nariai laukė ateinant Mesijo.

MESIJAS

Mesijo, kaip Apokalipsės šauklio, vaizdinį hebrajai perėmė iš persų. Senasis žydų Mesijo vaizdinys neturi visai nieko bendra su pasaulio pabaiga – jis mena karalių, turėjusių atkurti tarp tautų Izraelį. Kai kurie Talmudo laikų rabinai manė Hezekiją buvus Mesiją, kuriam jo misija nepasisekusi. Kiti Mesiju vadino Kyrą Didįjį, kuriam buvę lemta Izraelį atkurti politiškai. Pagal persų pažiūras, pasaulis buvęs sukurtas geras, bet nupuolęs, piktoji dvasia lėmusi pirmažmogio Gajomarto pakrikimą, o su didžiuoju mokytoju Zaratuštra prasidėjęs pasaulio sugrįžimas į gerį. Pasaulio pabaigoje įvyksias paskutinis karas Armagedonas, ir tuomet ateisiantis Mesijas, galutinai pribaisgiantis piktoją dvasią ir pradėsiantis naują pasaulį. Šiuos vaizdinius, žydų sujungtus su savo tautinio Mesijo vaizdiniu, ir ėmė skelbti esenai bei Jonas Krikštytojas.

Esenų bendruomenė buvo įsikūrusi prie Negyvosios jūros. Šiaurėje netoliese kaip tik tekėjo Jordanas, kurio vandenyje Jonas ir krikštijo. Krikšto vandeniui ritualas reiškia antrąjį gimimą. Kristus irgi yra pasakęs: „...kas negims iš vandens ir Dvasios, neįeis į Dievo karalystę“ [Jn 3, 5]. Jonas, ir pats ar tik ne esenas, turėjo mokinių, kuriuos išventindavo krikštydamas vandenyje, o tai vėlgi mena žuvies įvaizdį. Kristus savo apaštalus irgi pavadina žmonių žvejais. Ant popiežiaus žiedo išgraviruotas žuvies atvaizdas, o ankstyvieji krikščionys patys save prilygino iš vandens gimusioms žuvims, žvejojant ištrauktoms žuvelėms. Žinomas ir paties Kristaus krikšto motyvas, kuriame Jis nusileidžia į vandenį ir iš jū vėl atgimsta.

Kad ir ką būtų skelbęs Jonas, jo teiginys „Po manęs ateina galingesnis už mane, – aš nevertas nusilenkęs atrišti jo kurpių dirželio“ [Mk 1, 7] visai nebūtinai buvo skirtas Jėzui Kristui. Jonas turėjo omenyje Mesiją. Pasirodęs Jėzus tapo pripažintas krikščionių bendruomenės Mesiju. Ko jį išmokė Jonas, nežinome. Vėliau būta sektų, tikėjusių Jėzų tapus Išgelbėtoju, tapus Mesijumi būtent šio krikšto metu. Kaip parašyta, atsivėrė dangus, ir

pasigirdo balsas: „Šitas yra mano mylimasis Sūnus, kuriuo aš gėriuosi“ [Mt 3, 17]. Sulig šiuo pasakojimu, jį suprantant metaforiškai, Marija nekaltai pagimdė Išganytoją ne pažodžiui – Jėzų ji pagimdė normaliai, bet nuo krikšto akimirkos per jį ėmė reikštis Logosas. Šį įvykį simetriškai atitinka akimirka, kai Logosas jį paliko, – kai Kristus ant kryžiaus sušuko: „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?!“ [Mt 27, 46; Mk 15, 34] Tą akimirką Dievas apleido jį, ir ant kryžiaus mirė vėl paprastas žmogus Jėzus, ne Kristus. Tokios interpretacijos laikėsi nestoriečiai, kurie, sekdami Konstantinopolio vyskupu Nestoru (apie 428–431), teigė Kristų buvus žmogų ir abejojo kūdikio Jėzaus dieviškumu, nes jis Mariją paverčiantis deive.

Verta dėmesio tolesnė įvykių raida. Po apsilankymo pas visų didžiausių mokytojų Jėzus vienas pasitraukia į dykumą. Atitinkamai Buda, kurį laiką mokėsis pas kelis mokytojus iš eilės, vienas pats atsidėjo savarankiškiems tyrimams. Kristus dykumoje užtrunka keturiasdešimt dienų ir ten patiria Didįjį gundymą.

Prisiminkime Miltono „Atgautame rojuje“ išsakytą mintį Atpirkimą įvykus ne nukryžiuavimo metu, bet kaip tik dykumoje Kristui įveikus gundymus. Atmetęs ir pamynęs pasaulio gundymus Kristus peržengė Erodo valdų ribas ir jo žemiškąją valdžią. Kristus atmetė gyvenimą, grindžiamą vien ekonomikos dėsniais, atmetė savo politinio triumfo scenarijų, atmetė pasikėlusio dvasinio „aš“, akinančio kitus savo galybe, perspektyvą. Į paskutinį Velnio gundymą Kristus atsako: „Negundyk Viešpaties, savo Dievo“ [Mt 4, 7]. Kitaip tariant, išlik ant žemės, nemanyk esąs vien dvasinė būtybė ir nepamiršk, kad esi ne tik dvasia, bet ir kūnas.

Įveikęs visus tris gundymus, Kristus realizuoja save, tai yra suvokia, kas esąs. Nors apie jokią pasiektą realizaciją, kaip kad Budos atveju, nepasakojama. Budos gundytojas, kaip žinome, buvo Kama Mara (sanskritiškai pažodžiui „geismas“ ir „mirtis“). Gundomas atlikti socialinę pareigą bei atsidėti politinei veiklai Buda galiausiai tik pirštų galais palietė žemę, ir pati Deivė Žemė atsiliepusi: „Šitas yra mano mylimas sūnus, kuris per daugelį gyvenimų buvo taip atsidavęs, kad atidavė save visą, ir jo nebeliko. Jis turi teisę į šią vietą.“ Taip gundytojo kerai tapo išsklaidyti, ir tą pačią naktį Buda po *bodhi* vadinamu medžiu patyrė Nušvitimą.

Abiem atvejais matome būsimąjį Išgelbėtoją, kuris pranoko iškiliausius jo meto dvasinius mokytojus, įveikė gundytoją, įkūnijantį išpareigojimus bei kitas psichologines kliūtis, patyrė

nušvitimą ir tada leidosi mokytį. Kaip žinome, Kristus po dykumoje praleistų keturiasdešimties dienų grįžta į pasaulį ir nedelsdamas imasi burti savo apaštalus, žmonių žvejus.

Jau ne kartą esu sakęs, kad man tai primena orfikus, kurių tradicijoje irgi kalbama apie sielų žvejybą, o mūsų gyvenamasis pasaulis prilyginamas jūros vandenims. Vandens savybė atspindėti apverstus dangiškojo pasaulio pavidalus atskleidžia mums pamatinę šio simbolio prasmę, kuri mus ragina susivokti gyvenant veidrodžio pasaulyje – jame viskas atvirkščiai nei Danguje. Išgelbėtojas ištraukia mus iš čia į tikrosios šviesos ir neiškreipto suvokimo karalystę. Visuose šiuose pasakojimuose, – darsyk pažymėsime, – itin stiprus yra žvejo įvaizdis, įvairiai susijęs su Kristumi.

STEBUKLAI

Dabar glaustai apžvelkime stebuklus, tokius kaip Kristaus ėjimas vandeniui. Daugelis jų kartoja Elijo ir Elišos darytus stebuklus, tuo nesunku įsitikinti pervertus apie juos kalbančius Senojo Testamento skyrius. Čia ir mirusiojo prikėlimas, ir ligonių išgydymas, ir ėjimas vandeniui. Buda irgi ne kartą vaikščiojo vandeniui. Prisimintinas čia indų anekdotas apie ėjimą vandeniui:

Mokinys vienąsyk apsilankė pas savo guru jau vakarėjant, ir tas papriekaištavo:

– Kodėl taip vėlai atėjai?

Mokinys atsakė:

– Na, aš gyvenu kitoje pusėje upės, o upė patvinusi, ir tiesiog negalėjau persikelti. Brasta bristi, kaip visuomet darau, buvo neįmanoma, o nei tilto, nei valtys, kaip žinote, ten nėra.

– Tai kaip gi tu persikėlei? – paklausė guru.

– Tiesiog pagalvojau: „Mano guru yra pati apsireiškusi šviesa. Taip, tarsi kūno visai nė nebūtų, – gryna apsireiškusi šviesa. Tad medituosiu savo guru, irgi ištrinsiu save taip, kaip jis yra save ištrynęs, ir tiesiog eisiu per vandenį.“ Taip, kartodamas „guru, guru, guru“, ir perėjau.

Guru pagalvojo: „Oho, nieko sau!“ Mokinys jau kada iškeliavo, o jam tai vis niekaip nėjo iš galvos. „Reikia ir man pamėginti“, – pamanė jis ir nusileido prie upės. Įsitikinęs, kad niekas nemato, jis susikaupė meditacijai, susitelkė į vieną tašką ir, kartodamas „aš, aš, aš“, žengė į vandenį. Ir paskendo.

Šios poringės, šio stebuklo mintis ta, kad jeigu dvasia gali sau dvelkti virš vandens neskęsda-

ma, tai ir tasai, kas tapo visiškai susidvasinęs, gali padaryti tą patį. Kaip tik tokią dvasinę infliaciją Kristus ir įveikė, kai gundytojo buvo užneštas ant kalno viršūnės. Kristus sąmoningai atmetė įspūdingą parodomąją išorinės galios demonstravimą, nes pasirinko šį tą gilesnio.

Šiaip ar taip, stebuklai, kokius matome Kristaus legendoje, yra tipiški. Tai nereiškia, kad jie nėra tikri, nes jau ne kartą buvo įrodyta, kad stebuklingi pagijimai tarpininkaujant itin dvasingiems žmonėms iš tikrųjų įmanomi. Didelė dalis negalavimų ir šiaip yra psichologinės kilmės, tad nenuostabu, kad būtent dvasinis įsikišimas juos ir pagydo. Dvasiškai nušvitusių žmonių įtaka išties galėtų pagydyti daugybę psichologinės kilmės ligų. Stebuklai tad gali būti tiesiog gilaus dvasinumo apraiška.

Tarp raštuose minimų stebuklų daugelis yra susiję su duona ir žuvimi ir, kaip sakyta, su žmonių žvejojimo motyvu. Krikštas irgi mena žuvies įvaizdį, tad nėra pernelyg stebėtina, kad su žuvimi yra susijęs ir pats Kristus ir kad penktadieniais Katalikų bažnyčia anksčiau reikalavo valgyti žuvį. Penktadienis yra buvęs Frėjos, arba Veneros, diena, žuvis – jos gyvūnas. O panagrinėjus tokius vaizdinius kaip žvaigždė ir kitus simbolius, darosi aišku, kad pasakojimas apie Kristų nuo pačių ankstyviausių laikų yra metaforiškas, mitologiškas.

PASKUTINĖ VAKARIENĖ

Artėjame prie didingiausių dalykų, aukščiausiojo Kristaus patyrimo – Paskutinės vakarienės ir Nukryžiuavimo.

Svarbu pastebėti, kad ir krikščionių Velykos, ir žydų Pascha – abi šventės nustatytos tą dieną, kai mirė ir prisikėlė Adonis, apie kovo 25-ąją. Ola (ang. *cave* – *Vert. past.*), kurioje Kristus Betliejuje esą gimęs, buvo ir Adonio gimtoji ola.

Krikščionių ir graikų religijos bei mitologijos orientuotos į asmenį, žmogus jose tapatinasi ir savo išsigelbėjimą sieja su herojišku asmeniu – Adoniu, Kristumi ar kitu. O štai žydų tradicijoje tokio asmens nesama. Čia pasakojama legenda apie žydų tautos perėjimą į Egiptą ir žydų tautos išėjimą iš Egipto. Palikę Egiptą, žydai turėjo pereiti Raudonąją jūrą ir kirto vandenį. Kaip pamename, ir į Egiptą jie pateko Juozapui įlindus į šulinį. Šulinys, net jeigu išdžiūvęs, vis tiek yra šulinys – vandens šaltinis. Taigi vėl turime įžengimą į vandenį ir išėjimą iš vandens – tą pačią krikšto ir žuvies temą. Išsitas sietynas pažįstamų simbolių.

Kas išeina iš vandens? Kas į vandenį įžengė? Į vandenį įžengė patriarchai. Išėjo iš vandens tauta. Mozė nėra herojus – herojus yra tauta, žydų tauta. Mozė tėra tautos vedlys, kuris pats nė Pažadėtosios žemės nepasiekė. Hebrajų tradicijoje visų švenčiausia, visų brangiausia pasaulyje – šventybių šventybė! – yra žydų tauta. Tad gimti šioje tautoje, kaip jau esame užsiminę, laikoma didele laime. Graikų bei krikščionių tradicijose žmogus nėra susaistytas su tauta, sielos atsimaitymą per vieną ar kitą konfesiją čia išgyvena asmuo. Tai psichologinis atsimaitymas, aiškiai pabrėžiantis asmenį.

Tačiau vaizdinių prasmė iš esmės ta pati: iš liūno išnyra kažkas nauja, naują būtybę. Hebrajų tradicijoje Egiptas laikytas liūnu, kūniškumo vieta, o atskiros Egipto sritys – tiesiog pragarmėmis. Tai ir kančios, bet ir išminties šaltinis, tad žydai išniro iš Egipto kaip brangakmenis iš gelmės. Taip ir Išganytojas prisikelia iš kapo. Taigi Pascha, Velykos ir Adonio prisikėlimas simbolizuoja gimimą iš buvusios tamsybės.

JUDAS

Tiek Biblijos, tiek džainų padavimuose būtina susiduriame su herojaus priešininku. Pastaruoju atveju pabaigoje paprastai įvyksta susitaikymas – priešininkas irgi tampa išgelbėtas. Krikščionių padavime Judas lieka atstumtas.

Šiaip jau į Paskutinės vakariinės sceną galima pažvelgti visai kitaip, nei įprasta. Kai Kristus paima duoną, pamirko ją į dubenį ir taria: „Mane išduos dažantis kartu su manim duoną dubenyje“ [Mt 26, 23], – ar tai išpranašavimas, ar užduotis? Mano manymu, užduotis. O tai reiškia, kad tinkamas ją atlikti buvo brandžiausias iš visų – tas, kuris iš tikrųjų suprato, kas vyksta. Kristaus priešininkas Judas – tai išganymo pribuvėja. Jis atidavė Kristų mirčiai, o pats paskui mirė likęs šešėlyje. Tai Kristaus šešėlis. Kristaus įvaizdį nuolat lydi šešėlis, pasaulio šviesos priešprieša. Šviesa be šešėlio neįmanoma. Šešėlis – tai šviesos įvaizdžio atšvaitas.

Kristaus išrinktųjų apaštalų kompanijoje yra dar šis tas įdomaus. Prisiminkime, ką Jis pasakė Petru: „Petrai, tu nesupranti dvasinių dalykų, aš padarysiu tave savo Bažnyčios galva.“² Panaši vieta yra padavime apie Budą. Nerangusis Budos

2 Kuo autorius remiasi, neaišku. Mato evangelijoje (16, 18) iš tikrųjų pasakyta: „Ir aš tau sakau: tu esi Petras – Uola; ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės.“

sekėjas Ananda, jo giminaitis ir šiaip žavus asmuo, atlieka panašų vaidmenį kaip šv. Petras: jis niekuomet nesupranta dalykų teisingai ir padaromas bažnyčios galva.

Budos padavime dar yra trečias veikėjas, kalvis. Kalviai laikyti burtininkais, didelę galią turinčiais žmonėmis, galinčiais akmenį paversti metalu. Jis pavaišino Budą kiauliena, kurios užvalgęs tasai mirė.

Galima prisiminti daugybę su kiaule susijusių mitų bei tabu. Adonį užmušė, užbadė šernas. Setas nužudė Osirį medžiodamas šerną. O Kristaus šoną pervėrusi ietis buvo prilyginta šerno ilčiai, nes perdurti jam šoną buvo visiškai perteklinis veiksmas. Taigi Budą užmušė šernas, kiaulė. Per tokius simbolius aiškiai atsiskleidžia bendri šių tradicijų dėmenys.

NUKRYŽIAVIMAS

Kokia gi galiausiai yra Nukryžiovimo prasmė? Kodėl Kristus turėjo mirti? Viduramžiais būta dviejų pagrindinių aiškinimų.

Grigaliaus Didžiojo požiūriu, šitaip turėjo būti pergudrautas Velnias. Per nuopuolį žmogus pateko teisėton Velnio valdžion, ir sukūrimo tąsa tapo nutraukta. Kaipgi Dievui žmogų sugrąžinus? Teologiniu požiūriu, Dievas mainais į žmogaus sielą pasiūlė savo Sūnų. Tai ir yra Atpirkimas. Šitaip Dievas žmogų atpirkęs. Visai taip, kaip norintis sugrąžinti lažybose praloštą užstatą tartų: „Aš jį atpirksiu.“ Dievas atpirkęs iš Velnio žmogaus sielą už ją atiduodamas Kristų, tačiau Kristaus savo valdžioje išlaikyti Velnias negalėjęs, nes Kristus nebuvo nusidėjęs. Šitaip tad Velnias buvęs apgautas.

Gal jums yra tekę matyti tokį piešinuką, nupieštą vienos dvyliktojo amžiaus vienuolės: Dievas meškerioja, jo valą sudaro virtinė Izraelio karalių, o kabliukas – kryžius su Nukryžiuotuoju. Tikslas – pagauti Didžiąją žuvį, Leviataną. Tokia viena Atpirkimo teorija: Kristus – masalas, kryžius – kabliukas, pagauta žuvis – apgautas Velnias.

Kita teorija, esą Adomo ir Ievos nuodėmė taip smarkiai įžeidusi Dievą Tėvą, kad jai atlyginti prireikė atpildo. Tačiau tokią siaubingą nuodėmę galėjęs atlyginti tik pats Dievas – žmogus tai padaryti paprasčiausiai nepajėgus. Tad Kristus ir tapęs žmogumi, kad per Jį žmogus galėtų atlyginti Dievui. Taigi žmogus šitaip pelnė dovaną, kuri pačiam Kristui nebuvo reikalinga. Jis padovanojo ją žmonijai. Ši teorija tad kalba apie atstovaujamoji Atpirkimą, kurį žmonija pelno per Kristų.

KRYŽIUS

Gali kilti klausimas, kodėl būtent kryžius tapo Krikščionių bažnyčios ženklu? Užduokime jį kam nors, kas galėtų žinoti atsakymą, – kuriam nors iš tikinčiųjų. Veikiausiai jis atsakys, kad šis ženklas primena istorinį įvykį – Jėzaus nukryžiovimą. Jėzus juk ir pradėjo šią religiją, kurią dabar žymi ant bažnyčių iškelti kryžiai. Tai vienas iš būdų skaityti simbolius – kaip nuorodas į reikšmingus istorinius įvykius.

Tačiau kodėl arba koku būdu šie įvykiai yra reikšmingi? Kuo gi taip reikšmingas tas vienas istorinis įvykis – vieno istorinio veikėjo, savo bendruomenės už šventvagiškas kalbas pasmerkto myriop, prikaltas prie kryžiaus? Anomis dienomis nukryžiovimas buvo įprasta bausmė. Kuo gi šis atvejis toks ypatingas, kad jo ženklas, buvęs gėdos ir negarbės žyme, pasidarė vertas iškelti ant bažnyčių?

Su šiuo nukryžiovimu yra susijusi iškili mitologija – apie žmonijos atpirkimą nuo mirtinų pasekmių, sukeltų pražūtingos nelaimės, nutikusios, pasak padavimo, seniai seniai, tuomet, kai dar žalčiai kalbėję. Pirmajam žmogui – pirmajam *Homo sapiens* rūšies atstovui – jo kūrėjo buvę uždrausta valgyti tam tikro medžio vaisius. Žalčio pavidalą prisiėmęs Šėtonas sugundęs jį – tiksliau, jo žmoną, prieš tai pagamintą iš jo šonkaulio, – to uždrausto medžio vaisių paragauti. Jiedu paragavę ir nuo to karto tiek jiedu, tiek visi jų palikuonys, visa žmonija, tapę Velnio įkaitais. Taip, kad išpirkti juos per stebuklą galėjęs tik patsai Dievas per savo Amžinąjį Sūnų, antrąjį iš Šventosios Trejybės asmenų, įsikūnijusį kaip žemės žmogus Jėzus, kuris buvęs nukryžiuotas iš tikrųjų visai ne už šventvagystę, o kad atpirtų žmoniją iš Velnio. Pagal šį aiškinimą, tikrasis tikslas buvęs numalšinti Kūrėjo rūstį, mirtimi atlyginant aną pasibaisėtiną įžeidimą, padarytą pirmojo žmogaus neklusnumo.

Akivaizdu, kad istorinis simbolio aiškinimas tokiu atveju darosi šiek tiek nenormalus, jei ne visai beprotiškas. Kalbantis žaltys, velnias, į veiksmą įsikišantis įsikūnijęs dievas – tikrai ne patikimi istorijos veikėjai. Klausimas suvis susipainioja sužinojus ir turint omenyje tai, kad Gvatemalos džiuanglese, Palėnkėje, yra majų šventykla su kryžiumi altoriaus vietoje, pavadinta Kryžiaus šventykla. Tasai kryžius mitologijos irgi siejamas su išgelbėtoju, majų vadintu Kukulkanu, o actekų – Kecalcoatliu. Pastarasis vardas pažodžiui reiškia „plunksnuotasis žaltys“ ir mena nepaprastą asmenį, savimi sujungusį abu priešingus pradus, sim-

bolizuojamus žeme šliaužiojančio žalčio ir laisvai skrajojančio paukščio.

Negana to, rašytiniai paminklai apie šį asmenį mums pasakoja jį esant gimusį iš nekaltos mergelės, numirusį ir prisikėlusį ir tada garbintą kaip savotiškas išganytojas, sugrįšiantis per Antrąjį atėjimą. Šis mitas mūsų kryžiaus simbolio interpretacijai prideda dar vieną – didžiai trikdantį matmenį, nes nuo šiol jis turi būti suprantamas ne kaip paprasčiausia ar išskirtinė vienos tradicijos nuoroda į vieną išskirtinį istorinį įvykį, bet kaip simbolis, žinomas ir kitose tradicijose, kuriose jis irgi iškalbingai siejamas su ištisa aibe atitinkamų simbolių temų.

Su kryžiumi siejamas Plunksnuotasis žaltys mums iškart primena tęstinumą tarp Edeno ir Kalvarijos. Negana to, ant majų kryžiaus viršūnės tupi paukštis, paukštis kecalis, o apačioje, prie pagrindo, matyti gąsdinanti kaukė, vaizduojanti mirtį. O juk ištisa aibė Nukryžiuotojo atvaizdų iš vėlyvųjų viduramžių ir ankstyvojo Renesanso virš jo vaizduoja Šventąją Dvasią balandžio pavidalu, o kryžiaus papėdėje – kaukolę. Nukryžiovimo kalva, kaip mums visiems gerai žinoma, aramėjiškai vadinta Golgota, o lotyniškai – Kalvarija (*Calvaria*), bet abu žodžiai reiškia kaukolę. Mes nežinome, kaip savo mirties kaukę interpretavo patys majai, tačiau pasak viduramžių krikščionių legendos, kaukolė – iš kurios kryžius atrodo išaugęs lyg medis iš sėklos, – esanti Adomo. Kai ant jo užlašėjo nukryžiuoto Išganytojo kraujas iš žaizdų rankose ir kojose, pirmasis žmogus tapo, taip sakant, atgaline data pakrikštytas. O su juo – ir visa žmonija. Jei nebūtų buvę Nuodėmės medžio, nebūtų buvę ir Atpirkimo medžio, arba Šventojo stiebo, kaip Kryžius buvo vadinamas viduramžiais.

Taigi ieškomasis atsakymas į klausimą, kodėl Jėzaus nukryžiovimas krikščionims yra toks svarbus, atskleidžia ištisą kompleksą giluminių sąsajų, kurios yra anaipol ne istorinės, bet mitologinės. Nes istorijoje tikrai nėra buvę jokio Rojaus sodo su kalbančiu žalčiu nei vienatinio priešpitekantropinio „pirmojo žmogaus“, juolab iš jo šonkaulio išsvajotos motulės Ievos. Mitologija – ne istorija. Nepaisant to, kad kai kurie mitai, ypač mitai apie rojų, ne kartą yra buvę klaidingai aiškinti istoriškai, o mitologinės interpretacijos atkakliai priskiriamos įvykiams, kurie šiaip jau galėtų būti ir visai realūs, kaip kad Jėzaus nukryžiovimas.

Tad panagrinėkime veikiausiai mitinę šio simbolio pusę.

Kas yra bent kiek susipažinęs su germanų mitologija bei tautosaka, prisimena islandų „Poe-

tinę Edą“ (*Hávamál*, 138, 139 ir 141 posmai), kurioje pasakojama, kaip „visų tėvas“ Odinas, siekdamas runų išminties, devynias dienas kabojo ant pasaulio medžio Iugdrasilio:

Žinau, kad kabėjau ant vėjų medžio
devynias naktis,
pervertas ietim, paaukotas Odinui –
pats sau pačiam,
ant medžio to, kurs ant šaknų auga,
kurių niekas nežino.

Nepradžiugino duona manęs nei ragu –
žemyn aš žiūrėjau;
pakėliau aš rūnas, pakėliau jas šaukdams,
žemėn iš ten nukritau.

Pradėjau aš bręsti, įgaut išminties,
augt ir klestėti.
Burnoje man žodis vijosi žodį,
laukuos man darbas vijosi darbą.³

Niekaip čia neįmanoma išvengti sugretinimo su evangeliniu Jėzumi, ant kryžiaus išbuvusiu tris valandas ($3 \times 3 = 9$), ieties pervertu šonu, mirusiu ir prisikėlusiu ir taip pelniusiu Atpirkimą. O pasakymas „paaukotas Odinui – pats sau pačiam“ primena krikščionybės dogmą Kristų esant viena su Tėvu.

Negana to, ant Iugdrasilio, Odino kančios „Šventojo stiebo“, viršūnės tupi erelis, kaip ant Palenkės kryžiaus viršūnės – paukštis kecalis. O jo šaknis graužia kirminas, arba slibinas, vardu Nydhogas, atitinkantis žaltiškąją, žemiškąją išgelbėtojo Kecalkoatlio pusę. Dar čia yra nepaprastas voverys, vardu Ratatoskas („Grąžtadantis“), nuolat lakstantis kamienu aukštyn žemyn ir pranešantis ereliui viršuje, ką nemalonaus apie jį pasakė slibinas, o slibinui apačioje – kaip jį keikė erelis. Vaizdinys sąmojingai perteikia psichologinį reiškinį, kurį K. G. Jungas yra pavadinęs šviesos cirkuliavimu iš apačios į viršų ir iš viršaus į apačią, tai yra kaip sąmonė suvokia sąmonės požiūrį, o sąmonė – sąmonės. Dar čia yra keturi elniai, be paliovos einantys ratu aplink Iugdrasilį ir nuska-

bantys jo lapus bei ūglius – taip keturi metų laikai, sukdamiesi aplink amžinai gyvą Laiko medį, be paliovos jį nuėda, o jis vis atželia ir atželia.

Iugdrasilis nuolatos žūsta ir nepaliaudamas auga. Tai ašinis visatos medis, iš kurio imasi keturiuos pasaulio kryptys, besisukančios it rato stipiniai. O Kristaus kryžius irgi simboliškai sudaro mandalos ašis, kaip Senojo Testamento Pradžios knygoje (2, 8–14), kur Edenas vaizduojamas „su gyvybės medžiu sodo viduryje ir gero bei pikto pažinimo medžiu“ bei upe, kuri savo ruožtu pasidalija į keturias upes, tekančias keturiomis pasaulio kryptimis.

PASAULIO PABAIGA

Karalystė yra čia, prieš mūsų akis – štai evangelinė Jėzaus žinia. Morkaus evangelijoje pasaulio pabaiga skamba kaip kažkas tokio, kas dar tik ateis, kaip ateities įvykis. Jėzus yra pasakęs: „Nepraeis nė ši karta, kol visa tai įvyks“ [Mk 13, 30]. Ir tai buvo palaikyta pranašyste apie artėjančią pasaulio pabaigą.

Žinoma, žmonės netruko įsitikinti, kad pasaulis nesibaigė, o pasaulio pabaiga ilgainiui virto, kaip sakoma, „didžiuoju neįvykiu“. Tačiau institucinės bažnyčios iki šiol teigia ją įvyksiant. Vis dėlto neįmanoma į šią pasaulio pabaigos sampratą žiūrėti istoriškai, kaip į kalendorinę datą. Kai išvysi Tėvo Karalystę plytint žemėje, kitų nematomą, tau bus atėjusi pasaulio pabaiga. Nes pasaulis, koks jis tau buvo iki tol, baigėsi.

Išvydęs pasaulio spindesį ir džiaugsmą, tarsi jam „Taip!“ Nebesakysi „Ne!“ Ši gnostinė įžvalga veda į patyrimą, kurį jau esame aptarę, kalbėdami apie ugdančiąją mitologiją. Visur kur ji atpažįsta gyvastį. Nedera prisirišti vien prie regimojo pasaulio paviršiaus – reikia žvelgti į pačią jo šerdį.

Versta iš: Joseph Campbell. *Thou Art That: Transforming Religious Metaphor*. Edited and with a foreword by Eugene Kennedy, Ph. D. Novato, California: New World Library, 2001, sk. VI: “Understanding the Symbols of Judeo-Christian Spirituality”, p. 61–80, 83.

3 Lietuviškas vertimas pagal: *Poetinė Eda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Aurelijus Vijūnas. Vilnius: Aidai, 2009, p. 92.

Iš anglų kalbos vertė Dainius Razauskas.